

İLHANLILAR'DA AHMED TEKÜDER DÖNEMİ VE SELÇUKLULAR

İlhan ERDEM*

The Reign of Ahmad Takudar in Il-Khanids and the Seljuks

Özet

Teküder'in iki yıldan biraz fazla süren hükümdarlık dönemi, İlhanlı tarihi için pek de parlak geçmemiştir. O, dışta Memlûkler ile barış ve işbirliği yapma çabasında başarısızlığa uğrarken, içte de zayıf kişiliği sebebi ile istikrarı sağlayamamış, Moğol feodallerini dizginleyememiştir. Buna karşılık, Teküder'in dinî tercihi Müslümanlar ve İslam dünyası için bir zafer sayılabilir.

Anadolu'ya gelince, Moğolların 1277 Memlûk müdahalesinin ardından Anadolu'da kurdukları rejim, siyasî manada Türkmenlere kısmî özerklik verirken Selçuklu hanedanını güçlendirip yerli feodalleri sindirme esasına dayanıyordu. Ekonomik olarak ise, kaynaklar ve üretim meta'ı, büyük bölümü İlhanlı hazinesine aktarılmak kaydıyla İlhan ve Moğol feodaller arasında paylaşılmıştı. Ahmed Teküder'in kısa hükümdarlık devrinde de Anadolu'da uygulanan Moğol sisteminde fazla bir değişiklik yapılmamıştır. Eski yapı korunma yoluna gidilmiştir. Bu rejime karşı çıkan zümreler de Kongurtay örneğinde görüleceği üzere, çok sert ve acımasız bir biçimde cezalandırılmaktadır. Yine bu dönemde Selçuklu hanedanı zayıflatılmış ve ülke iki ayrı yönetime ayrılmıştır. Ülkedeki Moğol feodaller ise güçlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Teküder, İlhanlı, Selçuklu, Moğollar.

Abstract

The reign of Takudar, continued more than two years, was not a successful period for the Il-Khanid history. He had been unsuccessful on the enterprise of peace with Mamlûks. Because of his weak personality, the stability of the

---

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı.

country was not able to ensured, and the Mongol feudals were not able to control. Nevertheless, the preference of Takudar is counted a victory for the Islamic World and the Muslims. The Mongol regime established after Mamlûk intervention in 1277, based on strengthening the Saljukid dynasty and intimidating the local feudals. This regime provided a partial autonomy for the Turcoman groups. During Ahmad's reign, any important change was not conduct on Mongol system applied Anatolia, and former system preserved. The country was divided in to two parts and weakened. Opponents of this system were punished severely, for example, Kongurtaı.

Keywords: Takudar, İl-Khanid, Saljukid, Mongols.

1- Teküder'in İlhanlı Tahtına Oturması ve İlk Faaliyetleri

Abaka öldükten sonra İlhanlı tahtına kimin geçeceği konusunda anlaşmazlık çıkmıştı. Şehzadelerden Kongurtaı, Hülecü ve Cuşkab, emirlerden Şiktur Noyan, Suncak Aka, Arab ve Karabukay Abaka'nın kardeşi Ahmed'in hükümdarlığını münasip görürken, Olcay Hatun ve maiyeti o sırada daha ölmemiş olan diğer kardeşi Mengü Timur'u; Emir Buka, kardeşi Aruk ve Akbuka da İlhan'ın oğlu Argun'u destekliyorlardı. Durumun karışık bir hal aldığı sırada, ümerâdan Şişi Bahşi, şehzâde Argun'u padişahlık iddiasından vazgeçirmeyi başardı. O sırada Mengü Timur da ölmüş olduğundan, Ahmed Teküder taht için tek aday durumuna geldi. Bütün Moğol ileri gelenleri 26 Muharrem 681'de (6 Mayıs 1282) Ahmed'in tahta geçmesi için anlaştilar. Buna karşılık şehzâde Argun, Horasan vâililiği ile taltif ediliyordu. Bu şartlar dahilinde o, müneccimlerin uğurlu gün saydıkları 13 Rebi'ü'l-Evvel 681 (21 Haziran 1282) Pazar günü, sağ elinden Kongurtaı ve sol elinden de Şiktur Noyan tutmak suretiyle tahta çıkarıldı. Din olarak Müslümanlığı seçtiği için ismini Ahmed koydular. Ayrıca "Sultan" ünvanını aldı. Cülûs merâsimi sona erdikten sonra, vaktiyle Hülagu'nun biriktirdiği altınları Şâhî adasından getiren sultan Ahmed, herkese para dağıtmaya başladı. Öyle ki, ordudaki sıradan bir nefere bile 120 dinar vermişti¹. Bizce bu savurganlık ilerde İlhanlı maliyesini iflâsa götüren sebeplerden birisi olacaktı.

Cülûs töreninden sonra devlet işlerine dönen yeni İlhan'ın, ilk icraatı kendisinin tahta çıkmasında büyük emekleri olan Kongurtaı'yı Temmuz 1282'de Anadolu vâililiğine göndermek oldu. Ayın sonuna doğru da Emir Akbuka'yı ona yardımcı olarak yola çıkardı. Devlet mansıplarını dağıttıktan sonra kendisi de Şeyh Abdurrahman adlı bir Türkmen şeyhiyle tanışarak dostluk kurdu. Sık sık onun Arran'da bulunan dergahına gidip gelmeye, semahlarına katılmaya

¹ Reşidüddin Fazlullah Tabib, *Camiü't-tevârih, Destan-ı Abaka*, (yay. K. Jahn), Prag 1941. s. 44-45; Benakitî, *Tarih-i Benakiti*. (yay. M. Şiar), Tahran 1348, s. 437; M. Ayetî, *Tahrîr-i Tarih-i Vassaf*, Tahran 1346, s. 219-220; Abul Farac, *Tarih*, (çev. Ö. Rıza Doğrul), Ankara 1950; 609; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1983, s. 576.

başladı. Ahmed, kendini şeyhe o kadar kaptırmıştı ki, bu sebepten devlet işleri aksamaya ve emirler de hoşnutsuzluklarını dile getirmeye başlamışlardı. Hatta bazıları şehzade Argun'la, hükümdar olması için gizli ittifak bile yapmışlardı. Ancak sultan Ahmed bütün bunları görmezlikten gelerek Şeyhle günlerini harcıyordu².

Anadolu'da ise Gıyaseddin Keyhüsrev tahtta olmasına rağmen Aksarayî'ye göre sultan Ahmed yanında bulunan II. İzzeddin Keykavus'un oğlu Gıyaseddin Mesud'u Anadolu'ya gönderdi ve Selçuklu ülkesini ikiye bölerek batı bölgesini ona verdi. Sultan II. Mesud Anadolu'ya girip Erzincan'a geldiğinde, Taceddin Mutez'in oğlu Mücireddin Emirşah onu karşıladı. Bu harekete memnun olan sultan, Mücireddin'i Saltanat Naibliğine atadı ve ilgili yarlığı almak üzere onun İlhan'ın katına gönderdi. Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev ise, kendine haber verilmeden ülkesinin İlhan tarafından ikiye bölünerek yarısının başkasına verilmesini hazmedememiş ve küskün bir şekilde Erzincan'a çekilmişti. Ayrıca yeni İlhan'ı tebrike de gelmemişti. Bunlarda sultan Ahmed'in dikkatini çekecekti³.

Öte yandan sultan Gıyaseddin Mesud'un, Abaka devrinde de Anadolu'da sultanlık yaptığına dair işaretler vardır. Nitekim 629/1231 tarihinde bina edilmiş Uluborlu'daki Alâeddin Camii'nde bulunan onarım kitabesine göre sultan Gıyaseddin Mesud 680/1281-2 tarihinde Selçuklu sultanıdır⁴. Ayrıca Memlûk kaynaklarına göre sultan Ahmed, 681 Cemâziyü'l-Evvel 19'da⁵ (25 Ağustos 1282) Mısır'a elçilikle gönderdiği Emir Bahaeddin Selçuklu sultanı Mesud'un atabeki idi⁶. Bütün bunlar, sultan Mesud'un hiç olmazsa 680/1281 yılı sonunda Anadolu'da hükümdar ortağı olarak saltanat sürdüğünü bize göstermektedir⁷. Yine buradan devamla diyebiliriz ki, Abaka ölüp yerine Ahmed Teküder tahta çıktığında, sultan Mesud onu tebrik için Tebriz'e gitti ve orada iyi karşılandıktan sonra tekrar makamına iade edildi. Anadolu'nun diğer yarısına hükmeden III. Gıyaseddin Keyhüsrev ise Erzincan'a geldiğinde Selçuklu tahtının tekrar ikiye bölündüğünü öğrenince İlhan'ın katına gitmekten vazgeçti ve Erzincan'da ikamete başladı, ki bu durum Kongurtay'ın gelişine kadar sürmüş olmalıdır.

² Reşidüddin, *Camii't-tevârih*, s. 47; Sümer, Faruk, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, C. I, (1969), s. 57.

³ Kerimüddin Mahmud Aksarayî, *Müsameretü'l-ahbâr ve Müsâyeretü'l-ahyâr*. (Yay. Osman Turan), Ankara 1944, s. 137-138.

⁴ İ. H. Uzunçarşılı, *Kitabeler*, C. I-II, İstanbul 1927-29, s. 234-235.

⁵ Benakîf, *Tarih-i Benakîti*, s. 438.

⁶ İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-Eyyâm ve'l-U'sur fî Sîret-i Melik Mansûr*. (Yay. Dr. Murat Kâmil-M. Ali Neccâr), Kâhire 1961, s. 5; İbn Devadarî, *Kenzü'd-dürer ve Câmi'ü'l-gurer*, (Yay. Ulrich Haarmann-H.R. Roemer), Kahire 1379-1391, s. 249.

⁷ *Tarih-i Ali Selçûk (Anonim Selçuknâme)*, (Yay. F. Nafiz Uzluç), Ankara 1952, s. 43/dipnot.

2-Teküder'in Memlûkler ile Barış Teşebbüsü ve Sonuçları

Kuruluşundan beri Memlûklerle devamlı olarak savaş ve düşmanlık içinde olan İlhanlılar, Teküder devrinde bu politikayı değiştirme yoluna gittiler. İlhan Teküder, sözünden çıkmadığı şeyhi Abdurrahman ve Sahib-i Divan Şemseddin Cüveynî'nin telkinleriyle ünlü âlim Kutbeddin Şirazî ve sultan Mesud'un atabeki, Emir Bahaeddin'i 25 Ağustos 1282'de sulh teklif eden bir mektupla Mısır'a gönderdi. İslamî bir tarzda "Bismilahirrahmanirrahim, bi-kuvveti'l-lâhi ve bâ-ikbal-i Kaan: Hazâ Fermânu Ahmed ilâ Sultan-ı Mısır" diye başlayan mektupta, Teküder artık Müslüman olduğundan bahisle bundan böyle Müslümanların rahat ve huzur içinde yaşaması için çalışacağını, kendileri gibi Müslüman olan Memlûklerle düşmanlığa gerek olmadığını bildirmekteydi. Elçiler Mısır'a varıp mektubu verdiler. Memlûk sultanı mektupta yazılanları okudu ancak İlhanlı hükümdarını inandırıcı bulmadı. Bu sebeple İlhan'a karşılık yazılan cevapta Moğollar'ın Müslüman olduklarına pek inanmadıklarını, zira Kongurtay'ın Anadolu'da Müslüman halka neler çektirmekte olduğunu bildiklerini ifade ile "Eğer siz barış için samimi iseniz işgal ettiğiniz yerlerden geri çekilmeniz gerekir; ondan sonra sulh görüşmelerine başlarız". denildi. Memlûklerden gelen bu açık ve sert mesaja rağmen Teküder onlarla anlaşma yapabilme umuduyla bu kez Şeyh Abdurrahman'ı elçi olarak Mısır'a göndermeye karar verdi⁸.

İlhanlı hükümdarının Memlûkler'e yakınlaşma çabası Moğol ileri gelenlerinde hoşnutsuzluk yaratmıştı. Bunu fırsat bilen Horasan vâlisi şehzâde Argun 1282 kışını geçirmek üzere Bağdad'a geldi. O buralarda boş durmayarak Siyah Kuh'ta kışlamakta olan Abaka Han'ın hassa komutanlarıyla haberleşmeye başladı. Hassa ordusunun başında bulunan şehzâdeler Keyhatu ve Kongurtay, ümerâdan Togaçar, Cavkur, Doladay Aydacı, İci Tutgavul, Guşi ve Konçkabal şehzâde Argun'un tahta geçmesi arzusundaydılar. Sultan Ahmed ise bu ilişkiyi uzaktan endişe ile takip ediyordu. Şehzade Argun buradaki kendi yanlısı güçleri örgütledi ve komutanları Cuşkab, Aruk ve Kurmuşî'ye Diyarbekir yöresinde kışlamalarını emretti. Bu sayede Anadolu'dan kendisine karşı bir hareketin önüne geçmiş olacaktı. Şehzade 1283 baharında Horasan'a doğru yola çıktı. Rey'e ulaştığında buranın şihnesini dövdürdü ve elleri ayakları bağlı bir şekilde sultan Ahmed'e gönderdi. Bununla da yetinmeyip her vakit İlhan'ın katına Sahib-i Divan Şemseddin'in kendini zehirletmek istediğine dair elçiler gönderdi. Bu sebeple İlhanlık katında da gerginlik artıyordu⁹.

Şehzade Argun, Rey üzerinden Mazenderân'a vardığı zaman Aykacı Noyan bir tümenle gelerek ona katıldı. Buradan Amu Derya bölgesini korumak ile görevli Hindu Noyan'a kendine katılması için çağrı yaptı. Ancak Hindu Noyan gelmedi ve şehzadeyi İlhanla arasını düzeltmeye çağırdı¹⁰.

⁸ Abul Farac, *Tarih*, s. 611; M. Aycî, *Tarih-i Vassaf*, s. 234-235.

⁹ Reşidüddin, *Camiü't-tevârih*, s. 48-49.

¹⁰ Reşidüddin, *Camiü't-tevârih*, s. 49.

3-Kongurtay'ın Öldürülmesi ve Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in Azli

Sultan Ahmed'in İlhanlı tahtına çıkması için büyük çaba harcayanlardan biri olan şehzâde Kongurtay, mükafatını Anadolu vâililiğine tayin edilerek almıştı. Anadolu'da sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev o sıralarda Erzincan civarında ikamet etmekteydi. Sultanın bulunmamasını fırsat bilen Karamanlı ve Eşref oğlu Türkmenleri harekete geçerek Konya ve Akşehir vilayetlerine saldırmışlar, buralarda korkunç yağma ve talan hareketlerinde bulunmuşlardı. Sultan Gıyaseddin durumu öğrenince hemen Moğollar'a bildirdi ve acele yardım istedi. İşte o anda Kongurtay da Anadolu'ya gelmekte idi. İkisi Erzincan'da buluşup Konya'ya Türkmenler üzerine yürüdüler ve sabahleyin Türkmenler'in gâfil olduğu bir sırada baskın yaparak Konya ve çevresindeki bir çok Türkmen'i katlettiler. Bu olaylar sırasında Konya şehri o kadar harap olmuştu ki, kaynağının kaleme alındığı bir asır sonrasında bile şehir mamur hale gelememişti. Türkmenler'i Konya çevresinden uzaklaştırmakla yetinmeyen Moğol şehzâdesi Kongurtay onları tümden yok etmek amacıyla arkalarından gitti. Ermenek'ten Mut beldesine kadar Karaman bölgesini talan etti ve bir çok Türkmen öldürdü. Öyle ki, eğer sultan Ahmed Moğol şehzadesini bölgeden çekmeseydi, belki de Karaman diyarında tek bir Türkmen kalmayacaktı¹¹. Bu katliam o kadar korkunç olmuştu, ki etkisi Mısır'a kadar ulaşmış, Memlûkler Kongurtay'ı sultan Ahmed'e şikayet etmişlerdi¹².

Yukarıda değindiğimiz gibi sultan Ahmed Mümlükler ile ne pahasına olursa olsun bir sulh anlaşması yapabilmek amacıyla Şeyh Abdurrahman'ı elçi olarak görevlendirmişti. Beri yandan da Kongurtay'a haber salıp Memlûkler'le barış için yapılacak kurultaya davet etti. Şehzade de bu davete icabetle, yanına Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev'i de alarak yola çıktı. Kaynağın belirttiğine göre Anadolu'nun diğer yarısına hükmeden sultan Gayaseddin Mesud da kurultaya katılmak için İlhanlı başkentine gitmişti¹³. Kongurtay yola çıktığı zaman yakınlarından Çerik isimli birini Anadolu'dan topladığı çeşitli hediyelerle birlikte şehzâde Argun'a yolladı ve bu zamana kadar kendisiyle ilgilenemediği için de özür diledi. Argun, Kongurtay'ın elçisini çok iyi karşıladı ve ona iltifatlarda bulundu. Elçi dönerken de Kongurtay'a verilmek üzere iki aded gerdanlık (zincir) gönderdi. Sultan Ahmed durumu öğrenince Kongurtay'dan şüphe etmeye başladı. Zira açıkça kendine isyan etmiş birine hediye gönderiyor, saygı duyuyordu. Bunun yanında yakınlarının verdiği habere göre Kongurtay Moğol yılbaşının başladığı gün sultan Ahmed'i yakalayıp hapse atmak için şehzâde Argun'la anlaşmıştı. Bu konuda Küçük Okçu ve Şadi Ahtacı da kendilerine yardımcı olacaktı. Bu haber karşısında iyice kuşkulanan ve kendinden emin olamayan sultan Ahmed, yılbaşından bir gün önce damadı

¹¹ Anonim Selçuknâme, s. 42.

¹² Devadarî, *Kenzü'd-dürer*, c.VIII, s. 260; Ayrıca Bkz. Kalkaşandî, *Subhü'l-A'şâ fi Sina'atı'l-inşâ'*, c. V, s. 212.

¹³ Anonim Selçuknâme, s. 42.

Alınak Noyan'ın evine gitti ve onu, o sırada payitahta yeni gelmiş olan Kongurtay'ı yakalamakla görevlendirdi. Ertesi gün sabahleyin Alınak Kongurtay'ı kolayca ele geçirerek İlhan'ın huzuruna getirdi. Kongurtay sorgulandıktan sonra Moğollar'ın Biçin yılı başı olan 682 Şevval 27'de (18 Ocak 1284) öldürüldü. Şehzade ile işbirliği içinde oldukları iddia edilen Küçük Okçu da katledilirken, Bağdad civarında şehzâde Argun adına faaliyet gösteren Çuşkab ve diğer ümerâ ile Tebriz'de bulunan Togaçar, Konçkabal, Doladay, Cuşi ve Çavgur tutuklandılar. Diğer bir Argun yanlısı olan şehzade Keyhatu da tutuklu olarak İlhan'ın huzuruna getirilirken bir yolunu bularak şehzâde Argun'un yanına kaçmış ve durumu ona anlatmıştı. Şehzade o sırada Sâve'de bulunuyordu¹⁴.

4- Şehzâde Argun ile Mücâdele ve Sonuçları

Bundan sonra sultan Ahmed, 683 yılı Muharreminde (1284 Mart'ı) Argun meselesini kökünden çözmek için Moğol, Müslüman, Ermeni ve Gürcüler'den müteşekkil 100.000'i aşkın bir ordunun başında harekete geçti. Öncü olarak Alınak, Kutup, Eşik Tuğlu, Yasar Agul, Şadi ve Tugay gibi ünlü noyanları 15.000 kişilik bir kuvvetle gönderdi. Argun da bu arada ordu toplamakla meşguldü. Önden giden Alınak Kazvin'e ulaştığı sırada sultan Ahmed de 683 Safer 7'de (25 Nisan 1284) 8 tümen askerle Mugan'dan hareket etti. Ayın 13'ünde (1 Mayıs 1284) Argun Talikan civarında görülmüştü. İlhan, Alınak'a haber göndererek şehzâdeyi takip etmesini istedi. Derhal takibe geçen Alınak ile şehzâde Argun 683 Safer 16 (4 Mayıs 1284)'de Kazvin hududundaki Ak Hoca mevkiinde karşılaştı. Şehzade Argun'un şiddetli saldırısı karşısında dayanamayan Noyan, sultan Ahmed'in yanına kaçtı¹⁵.

İran'da taht kavgaları yaşanırken Anadolu'da da yeni gelişmeler oluyordu. Öldürülen şehzade Kongurtay'la birlikte ilhanlık katına gitmiş olan sultan Gıyaseddin Keyhüsrev de cezaya uğramış, Selçuklu tahtından azledilerek Erzincan'da yaşamaya mecbur edilmişti. Buna sebep herhalde Kongurtay'a olan yakınlığı olsa gerektir. Gıyaseddin'in azledilmesinden sonra Selçuklu saltanatı gene o sırada İlhan'ın huzurunda bulunan II. Gıyaseddin Mesud'a verildi ve o saltanat yarlığı ile birlikte Anadolu'ya gönderildi. II. Mesud Konya'da 682 Zilkade (Şubat 1284) sonunda Selçuklu hükümdarı olarak tek başına tahta oturdu¹⁶. O, cülûs merâsiminden sonra devlet mansıplarını yeniden belirledi. Bu görevlendirmede vezirlik Fahreddin Ali de kalırken saltanat naipliğine Mücireddin Emirşah, müstevfiliğe Hoca Nasireddin, pervaneliğe de İmadeddin Zencânî getirildi. Kaynağın belirttiğine göre bilhassa İmadeddin Zencânî'nin

¹⁴ Reşidüddin *Camiü't-tevârih*, s. 50-51; Benakitî, *Tarih-i Benakiti*, s. 439; M. Ayetî, *Tarih-i Vassâf*, s. 250-252; Abul Farac. *Tarih*, s. 614.

¹⁵ Reşidüddin *Camiü't-tevârih*, s. 51-52; Benakitî, *Tarih-i Benakiti*, s. 439; Abul Farac, *Tarih*, s. 613-614.

¹⁶ Anonim *Selçuknâme*, s. 42; Baybars Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre*, s. 138a; B. Mahmud Aynî, *İkdu'l-Cumân fî Tarihi Ehli'z-Zaman* (Yay. M. Emin), Kahire 1987-89, C. II, s. 319-320.

vakıf ve imaretlere yeniden faaliyet izni vermesi ile Anadolu'da insanlar kısmen rahat ve huzur ortamına kavuştular¹⁷.

Bunun yanında önceden Memlûkler'le sulh yapmak üzere sultan Ahmed tarafından görevlendirildiğini gördüğümüz Şeyh Abdurrahman, hazırlıklarını tamamladıktan sonra Mardin'e varmıştı. Burada kendisine bir Memlûk elçisi gelerek sultan Kalavun'un Şam'da beklediğini söyledi. Bunun üzerine Şeyh 682 yılı Şevval 10'da (3 Ocak 1284) harekete geçti. Harran, Bire ve Haleb yoluyla Zilhicce ayınının 12. günü (13 Mart 1284) Dımaşk'a ulaştı. Ancak Memlûk sultanı burada yoktu; sözünü tutmamış çekip gitmişti. Belki de uzun süre onu bekleyememişti. Şeyh Dımaşk'ta Memlûklerce hemen hapsedildi ve bir süre sonra da orada öldü¹⁸. Memlûklerle sulh teşebbüsü de boşa giderken, Teküder'in itibarı daha da sarsılmıştı.

İran'da taht mücâdelesini bütün şiddetiyle devam ediyordu. Alınak'ı mağlup eden Argun, bu kez bizzat İlhan'ın harekete geçmesi sonucu Horasan'a kaçmak zorunda kalmıştı. Âsi şehzadeyi takip ile görevli sultan Ahmed'in öncüleri, Argun'a itaat eden vilayetlerde zulüm ve talana başlamışlardı. Şehzade bunu öğrenince vakit kazanarak dağılmış olan ordusunu toplamak için İlhan'ın huzuruna bir elçi göndererek "Kendisinin asla Aka'sına kılıç çekmediğini ancak Alınak'ın saldırıp mallarını yağmalaması sonucu ona def etmek zorunda kaldığını" söyledi. O sırada Kazvin hududunda bulunan sultan Ahmed bu sözlere kulak asmadı ve yürüyüşüne devam etti. Argun bunun üzerine barış teklifini bir defa daha tekrarladı ve şehzâde Keyhatu'yu İlhan'ın huzuruna gönderdi. Sultan Ahmed tekliflere kayıtsız kalırken başta Buka olmak üzere bazı emirler barıştan yanaydı ve çeşitli bahanelerle sultanı Argun'a saldırmaktan alıkoyuyorlardı. Sultan bunu anlayınca, Buka'yı kumandanlık görevinden alarak yerine Akbuka'yı tayin etti. Buna gücenen Buka da gizlice Argun tarafına meyletti ki bu da Ahmed Teküder'in sonunu hazırlayacaktır. Bu arada da şehzâde Argun 683 Rebi'ü'l-Âhir 9'da (25 Haziran 1284) Kelat Kuh'a varmıştı. Bunu haber alan Ahmed'in komutanı Alınak süratle gelerek şehzadeyi kuşattı. Alınak, kaçacak yeri olmayan Argun'u teslim zorladı ve "Eğer teslim olursa İlhan tarafından affedileceği" yolunda teminat verdi. Sonunda şehzâde ikna edilerek Alınak¹⁹ ile beraber Ahmed'in karargahına geldi. Sultan Ahmed, beklenilenin tersine, yeğeni iyi karşıladı ve iltifat etti. Hatta onun ordugahta kalmasına izin verdi (13 Cemâziyü'l-Evvel 683/28 Temmuz 1284). Bir süre sonra Ahmed, Kutuy Hatunu ziyaret etmek amacıyla ordugahtan ayrıldı ve yerine de Alınak'ı vekil olarak tayin etti. Sultan'ın ayrılmasını fırsat bilen Buka da gizlice harekete geçti. O, emirleri hükümdarlığın gerçekte Argun'un hakkı olduğuna inandırmaya uğraşıyordu. Kendisini Aruk, Cuşkub, Kurmuşî ve

¹⁷ Aksarayî, *Müsameretü'l-ahbâr*, s. 139-140; *Anonim Selçuknâme*, s. 42.

¹⁸ Abul Farac, *Tarih*, s. 612-613; Reşidüddin *Camiü't-tevârih*, s. 50; Devadarî, *Kenzü'd-düer*, C. VIII, s. 261-265.

¹⁹ Abul Farac, *Tarih*, s. 614.

Arksun Noyan destekliyorlardı. Bunlar sultan Ahmed'in şehzâdeyi İsfereyin yakınlarında öldüreceğine dair bir söylenti duyunca Argun'u kaçırmaya karar verdiler. Bu amaçla bir Toy düzenleyerek Alınak ve adamlarını sarhoş etiler. Gece olup da ordu komutanı ve nöbetçiler sızınca Argun'u göz hapsinde tutulduğu çadırdan çıkardılar. Doğruca Buka'nın evine gittiler. Orada silahlarını kuşanıp atlarına binerek tekrar ordugaha geldiler ve hiç bir şeyden habersiz sızmış bir halde yatan Alınak ve adamlarını öldürdüler, ordugahı ele geçirdiler. Sultan Ahmed daha yarı yolda iken emirlerden Akbuka, Legizi, Amkacin gelerek durumu bildirdiler. Ahmed hemen ordu toplayarak savaş yapılması fikrini ortaya attı. Ancak o arada gelen Mazuk Kuşcu adamlarının öldürüldüğünü ve diğerlerinin de Argun'la ittifak yaparak üzerlerine doğru gelmekte olduklarını söyledi. Bunun üzerine sultan Ahmed geri döndü. Kalpuş ve İsfereyn üzerinden Irak'a doğru yollandı. İlhan'ın arkasından bir zamanlar Kongurtay tarafından Argun'a elçi olarak gönderilmiş olan Çerik, 4.000 kişi ile gönderildi²⁰. Sultan Ahmed merhametinin kurbanı olmuştu.

Bir taraftan sultan Ahmed takip edilirken diğer taraftan yeni İlhan'ın kim olacağı konusunda tartışmalar başlamıştı. Emir Buka Argun'a meylederken, Aruk Cuşkab'ın Tekna'da Hülecü'nün hükümdar olması gerektiğini söylüyorlardı. Durumun nazik bir hal aldığını gören Buka derhal müdahale ederek yeni İlhan'ın seçim işini sultan Ahmed'in yakalanması sonrasına bırakmayı teklif etti. Orada bulunanlar biraz da isteksiz olarak bunu kabul edince Buka, Argun'u tahta geçirtmek için gerekli zamanı bulmuş oldu. O ve şehzâde Argun 683 Rebî'ü-l-Âhir 25'te (13 Temmuz 1284) Ahmed Teküder'in peşine düştüler. Yüzağaç mevkiine geldiklerinde sultan Ahmed'in önceden tutuklatmış olduğu Togaçar, Konçkabal, ve Doladay Tebriz'den gelerek Argun'a katıldılar. Böylece şehzâde biraz daha kuvvetlenmiş oldu. Bu arada da sultan Ahmed Derbent taraflarında yakalanmış, Argun'un huzuruna getirilmişti. Ona Kongurtay'ı niçin öldürdüğü ve Alınak'ı neden üzerlerine gönderdiği soruldu. O hata yaptığını kabul ederek bir daha yapmayacağını söyledi. Sultan Ahmed'i annesi Kutuy Hatun'un hatırına bağışlayacaklardı. Ancak öldürülen Kongurtay'ın annesi ve çocuklarının feryatları ile tam o anda şehzadeler Hülecü ve Cuşkab'ın Hemedan'da isyan hazırlığı içinde olduğu şeklinde alınan haberler sonucu Ahmed'in öldürülmesine karar verildi ve o 683 Cemâziyü'l-Evvel 26 gecesi (11.8.1284) Kongurtay'ı öldürtmesine kısas olarak öldürüldü²¹. Onun öldürülmesi bilhassa İlhanlı tebası içinde ekseriyeti teşkil eden Müslümanlar ve Selçuklular için bir kayıp sayılabilir. Zira Argun'un dönemi onlar için pek de parlak olmayacaktı.

Sonuç olarak, Teküder'in iki yıldan biraz fazla süren hükümdarlık dönemi, İlhanlı tarihi için pek de parlak geçmemiştir. O, dışta Memlûkler ile barış ve

²⁰ Reşidüddin *Camiü't-tevârih*, s. 55-58; Benakitî, *Tarih-i Benakiti*, s. 440; M. Ayetî, *Tarih-i Vassaf*, s. 256-258; Abul Farac, *Tarih*, s. 615.

²¹ Reşidüddin *Camiü't-tevârih*, s. 58-59; Benakitî, *Tarih-i Benakiti*, s. 441; Abul Farac, *Tarih*, s. 616.

işbirliği yapma çabasında başarısızlığa uğrarken, içte de zayıf kişiliği sebebi ile istikrarı sağlayamamış, Moğol feodallerini dizginleyememiştir. Buna karşılık, Teküder'in dinî tercihi Müslümanlar ve İslam dünyası için bir zafer sayılabilir.

Anadolu'ya gelince, Moğolların 1277 Memlûk müdahalesinin ardından Anadolu'da kurdukları rejim siyasî manada Türkmenlere kısmî özerklik verirken Selçuklu hanedanını güçlendirip yerli feodalleri sindirme esasına dayanıyordu. Ekonomik alanda ise kaynaklar ve üretim meta'ı, büyük bölümü İlhanlı hazinesine aktarılmak kaydıyla İlhan ve Moğol feodaller arasında paylaşılmıştı. Ahmed Teküder'in kısa hükümdarlık devrinde de Anadolu'da uygulanan Moğol sisteminde fazla bir değişiklik yapılmamıştır. Eski yapı korunmuştur. Bu rejime karşı çıkan zümreler de Kongurtay örneğinde görüldüğü üzere, çok sert ve acımasız bir biçimde cezalandırılmıştır. Yine bu dönemde, Selçuklu hanedanı zayıflatılmış ve ülke iki ayrı yönetime ayrılmıştır. Ülkedeki Moğol feodaller ise güçlendirilmiştir.